

הרב שמואל יודא לייב לאנדעסמאן

ראב"ד כולל הרבנים מאנסי

אם מונעים מהבעל שירותי קהלתי עד שיתן גט לאשתו אם הוא גט מעושה

ט"ז סיון תשס"א

כבוד ידידי הרב הגאון מוה"ר רפאל שפאנגענטאל שליט"א רב במעקסיקא סיטי

בנדון אחד מחברי בית הכנסת דשם אשר אשתו יצאה מביתו, ולפי דעת הרבנים דשם יש לאשתו טענות צודקות למה שאינה רוצית להמשיך עמו, והיות שכבר עבר כמה שנים שמעגן אשתו, על כן הציעו העסקנים בביהכ"נ למנוע מהבעל כל שירותי קהלתי הנצרכת לאיש במשך השנה, וכגון, שלא להרשות לו לעלות לתורה או להתפלל לפני העמוד ביום היארצייט, ושלא להרשות לילדיו (שהם דרים עמו) ללמוד בבית ספר השייך להקהילה, עד שיתן גט. ושאל כ"ת אם אין בזה משום גט מעושה, ובאתי לבאר קצת בכתב מה שאמרתי לכ"ת בעל פה.

הנה, "גט מעושה" שפסול, פירושו, שכופים עליו באחד מאופני כפיה עד שמחמתו עושה מה שבאמת אינו רוצה לעשות. וכפיה זו הוא בגופו, דהיינו, שמייסרים אותו אם לא יתן גט על ידי שלוקים אותו או משימים אותו בתפיסה; או בממונו דהיינו, שלוקחים ממנו את ממונו או דבר חשוב אחר השייך לו (שכולל לא רק מה שיש תחת ידו אלא גם מה שמגיע לו). ומה שחרם נחשב כפיה כמו שכתוב בתשובת ספר הישר לרבינו תם סי' כ"ד, ובב"י סי' קנ"ד בשם תשובת הרשב"א ח"ז סי' תי"ד, וכן נפסק ברמ"א סי' קנ"ד סע' כ"א, כבר ביאר רבינו תם שזהו מפני שגם זה נחשב שנלקה בגופו, וכמו שאמרו חז"ל בגמ' פסחים דף נב. דשמתא חמירא מנגידא.

ויוצא מזה, שאם לוקחים מאדם דבר

שאינו שלו ממש, או על כל פנים אינו מגיע לו מצד ענין בעלות, אלא הוא ענין שנקרא באידיש פרייווילעגיע, אף שלכל העולם נותנים להם את זה מכח בקשתם לבד, בלי לבדוק במעשיהם הפרטיים, אף על פי כן, אם מחליטים (מי שבידו להחליט) מאיזה טעם (ואפילו אינו צודק) למנוע ממנו את הפרייווילעגיע עד שיגרש, והוא, מחמת שרוצה בהנאת הפרייווילעגיע, מחליט לגרש, אין בזה משום כפיה, כי לא משלו לקחו אלא משל דבר שרק הורשה להשתמש בו. וזה דומה ממש לדין המובא במרדכי גיטין רמז תס"ט בשם רבינו תם דמניעת הטבה אין בה משום כפיה, ולכן סבירא ליה, דמי שנחשב בידי גוים בשביל מס או דבר אחר, יכולים לומר לו לא נעזור לך להתירך מתפיסה אם לא תגרש את אשתך, אף שהוא דבר שמצוה על כל ישראל לעזור לו. וקל וחומר בכעין נידון דידן, דמהיכא תיתי לומר דמצוה להרשות ולהניח אותו להיות חבר הקהילה ולקבל שירותי הקהילה אצלכם.

ומה ששאל כ"ת דהלא מתקנת יהושע בן גמלא להושיב מלמדים בכל עיר ועיר כמו שכתוב בגמ' בבא בתרא דף כא., וזהו בנוסף לחיוב כללי לאנשי העיר לדאוג עבור הצטרפותם של אנשי העיר כמו שכתוב בחז"ל סי' קס"ג לענין שאנשי העיר כופים זה את זה לכל צרכיהם, שנכלל בזה (לפי מה שכתב הרמ"א שם סוף סע' ג') מלמדי תינוקות, ובנוסף לחיוב בית דין לדאוג שיקיים כל אחד החיוביים הפרטיים שלו, ובדומה למי שאין לו אב למולו שבית דין מוהלים אותו כמו שכתוב בגמ' קידושין דף כט., עם כל זה, אינו מתפרש שענינים אלו מגיעים לו ממש, אלא שהם

הרי אנשי אותה העיר לא הוחרמו מעולם מלישא וליתן עמו; ונמצא, שאין מצבו הרע שנגרם מכח הכרח בגלל בודדותו הכרח המציאות אלא אפשרית המציאות, כי יש פתרון למצבו הקיים ואינו מוכרח לעשות מה שבאמת אינו רוצה. ואם בכל זה הוא בוחר לגרש את אשתו, הרי אנו רואים שרצונו לדור ולהמשיך את פעולת חייו בעירו עדיף עליו יותר מאשתו.

והנה, אף שענין "הרחקה דרבינו תם" הוזכר בכמה מקומות בראשונים, ומהם: במרדכי כתובות רמז ר"ד ובעץ חיים (לר' יעקב חזן מלונדון) הלכות גיטין פ"י, מכל מקום מצינו למהר"י בן לב ח"ב סי' י"ח [ובח"ג סי' ק"ב], הובא בפתחי תשובה סי' קנ"ד סק"ל בשם גבורת אנשים סוף סי' ע"ב, שחושש בזה משום כפיה. ולעד"נ, דאף לדידיה, מותר בנידון דידן. והטעם, שהרי נימוקו של המהר"י בן לב הוא כמו שכתוב בעצמו בתשובה שם, דבמציאות, יותר קשה לבן אדם ההרחקה מהנידוי, ואם הנידוי הוה כפיה כל שכן ההרחקה. וביאור דבריו הוא, דכיון דבעירו הדוחק עליו גדול כל כך מכח שהוחרם כל אחד מלהתעסק עמו עד שאינו יכול לתפקד; ומה שביכולתו להעתיק לעיר אחרת אינה עצה שהרי הוא רגיל בעירו לכל דבר, ובפרט שפרנסתו מצויה שם, ומי יודע אם יוכל להסתדר בעיר אחרת; על כן סבירא ליה למהר"י בן לב שמכלל חשש כפיה לא יצא, כי הרחקה זו גורמת שיפסיד כח בחירתו ומכריחה אותו לעשות מה ש"באמת" אינו רוצה. מה שאין כן בנידון דידן, הרי אופן ההמלטה הוא באותה העיר, שהרי בעל זה יכול להרשם להיות חבר בקהילה אחרת ולקבל מהם כל שירותי קהילה הצריכים לו. ומדאינו עושה כן מפני שנח לו ביותר בחברותא שמוצא שם אצל קהילה זו שהוא כבר נמצא שם, או מפני טעם אחר, פירוש, שבכח הבחירה אשר בידו בוחר שמניעת הטובה הזו חשוב אצלו יותר מהגט.

דברים שדואגים בשבילו שהוא ישיג אותם. ולכן, אם בכל זה נמצא שיש מי שהוא שמונע הדבר ממנו עד שיסכים לגרש, ומחמת דחק זה הוא נכנע לרצון השני, הרי זה רק מורה שמחשיב ומעדיף קבלת הטובה הזאת על אי רצונו לגרש.

והנה, מצינו למה שהפוסקים הגדירו "הרחקה דרבינו תם", והוא, מה שמבואר בתשובה שבספר הישר שם דבאופן שלדינא אין כופים אותו לגרש את אשתו, אבל במקרה שעדיין נכון ומן הראוי לו שיגרשנה, אז דוחקים עליו לגרש על ידי שמכריזים על אנשי עירו שלא לישא וליתן עמו או לעשות לו שום דבר הצריך לו עד שיגרשנה, ומובא ברמ"א סי' קנ"ד סע' כ"א. ומה שזה אינו נחשב כפיה, נלע"ד דהוא גם כן מאותו טעם, דלא נחשב שעושים לו מעשה בגופו, רק שמונעים ממנו הטבות. וכן מבואר מלשון הדרכי משה סי' קנ"ד ס"ק י"ח כשהביאו לדין זה בשם המהר"י ק שורש קל"ה והבנימין זאב סי' פ"ח.

ומה שבלבוש בסי' קל"ד סע' י' הביא הטעם מפני שהוא בעצמו לא מוחרם, ואם ירצה לא יגרש אלא ילך למקום אחר, וכעין זה כתב בביאור הגר"א סי' קנ"ד ס"ק ס"ז, נלע"ד לבאר דסבירא להו דאף דביסודו אין בזה עישוי כיון דהוה ענין של מניעת הטבה, אבל בנוגע למעשה לא יספיק מושג כזה, כיון דבפועל יוצא שזה יגרום שהבעל יעשה מה שבאמת אינו רוצה (שזהו ענינו של עישוי), שהרי אם זה גורם לו להפסיד כל קירוב הדעת שיש לו עם אנשי עירו, ולפעמים להפסיד גם מקור פרנסתו על ידי התבדלותם ממנו, מה יש לו בידו לעשות שיהא לו האפשרות להמשיך עם החיים שלו, ועל זה הוסיפו הלבוש והגר"א שבאמת אין כאן פועל יוצא שהוא מוכרח ממש לשנות רצונו ולגרש. והטעם, שכיון שהוא בעצמו לא הוחרם שנאמר עליו דין המובא בגמ' מועד קטן דף טז. ובי"ד סי' של"ד סע' כ' דמנודה לעירו מנודה לעיר אחרת, הרי בידו אכן לילך לעיר אחרת, ושם,

זה וחילק, דדוקא מילה וקבורה, שעיקר החיוב מוטל על האב והוא כבודו, כופים אותו באלו עד שיקבל עליו תשובה, אבל בתלמוד תורה של תינוקות שאין לו תשלומין פשיטא דאין מונעים מהם. וכן השיג על מה שכתוב להוציא אשתו מבית הכנסת מטעם דאם הוא חטא היא מה חטאה; אף על פי כן, בדרכי משה אבה"ע סי' קנ"ד ס"ק י"ח הביא בשם הבנימין זאב שיש לעשות כן (רק שלא הזכיר הוצאת אשתו מבית הכנסת, וגם בהגהות לשלחן ערוך סע' כ"א השמיט את זה וגם את מניעת בניו מבית הספר), וכן ברמ"א יו"ד סי' של"ד סע' ו' סתם לגמרי כדעת רב פלטי (אף שהמחבר שם בסע' י' הזכיר רק צירופו למנין ומילת וקבורת בניו). וידעתי שכ"ת ימצא פוסקים חולקים על זה, אבל כן פסק הרמ"א בפירושו, ומכל מקום אין סבה להכריע בזה, כי סוף סוף אינו נוגע למעשה, וכדלהלן.

דיש להעיר, דלפי מה שהבאתי לענין דין עישוי בהכרזת הרחוקת רבינו תם, דאפילו למהריב"ל אין כאן שאלה, כיון שבידו של הבעל להעשות חבר בקהילה אחרת בעירו וליהנות משירותי הקהילה ההיא, עולה לפי זה דגם לענין מה שדנו בענין איסור והיתר אם מותר למנוע בניו מבית הספר, אין כאן שאלה אפילו להים של שלמה, שהרי אפילו אם קהילת כ"ת ימנע בפני ילדיו מללמוד בבית ספר שלהם, עדיין ביד האב לשלוח אותם לבית ספר של אחת מהקהילות האחרות בעיר, על ידי שיעשה מאמצים להתקבל שם כחבר.

ואפילו היתה קהילתו הקהילה היחידה במקומו יש עוד חילוק בולט, שהרי שם בהרחקה דרבינו תם מונעים ממנו כל דבר הצריך לו ממש לצרכי חיים, ומצב האונס נמצא אצלו בכל צעד, ואילו בנדון דידן, הרי מונעים ממנו רק דברים מיוחדים (אף שרוצה בהם בדוקא) שנחשבים לו רק אי נעימות בנוגע למצבו הכללי. ופשוט, שאין מקום לומר על זה שלאונס יחשב.

ומה שתמה כ"ת היאך מותר למנוע בניו מללמוד לימודי יהדות בבית הספר השייך להקהילה, דאם האב חטא בניו מי חטאו; הנה, כ"ת שאל אותי מתחלה רק בנוגע לדין וגדר גט מעושה, ועל זה השבתי דאין לחוש לזה מפני גורם זה, אף אם נאמר שמצד דיני איסור והיתר אסור לעשות כן.

אבל בנוגע לגוף שאלתו בזה; הנה, עיין בנמוקי יוסף בבבא קמא פ"י [דף ל"ט: מרפי הרי"ף] על הגמרא בדף קיב:, שהביא מהרי"ף בשם רב פלטי גאון שמי שמוחרם מבית דין אין מצרפים אותו לדבר שבקדושה, ואין קוברים את מתיו, ואין מלין את בניו, ומוציאין אותם מבית הספר, ואשתו מבית הכנסת, עד שיקבל עליו את הדין. וביאור הדבר מבואר בשו"ת הרשב"א המיוחסות סי' רמ"ד (שהשיב בטעם אחד לענין מניעת קבורת ומילת בניו) שמשום מיגדר מילתא בית דין מתנין לעקור דבר מהמצות ומהתורה משום סייג. ואף שהים של שלמה בבבא קמא פ"י סי' י"ג השיג על

דרכו בקודש של הרה"ק מוה"ר צבי הכהן זצוק"ל מרימנוב היתה, שאחר כל נדרי וכלות התפלה הלך לישון על מיטתו, וקודם השינה נתן צו למשרתיו ומקורביו שילכו לקרוא לנשים למען לברכם, ועל פי הרוב ציוה שיבואו הנשים שהיו מזרעו של מורו הרה"ק מוה"ר מנחם מענדל זצוק"ל, ופעם אחת אירע שאיחרו לבוא, אזי ציוה לשלוח אחריהן או לקרוא לאחרות למען לברכם קודם השינה, וכל הצדיקים שהיו בימיו החזיקו זאת למדרגה גדולה. (בארת המים)